

YOLSUZLUKLA MÜCADELEDE TEMEL YAKLAŞIMLAR VE SORUNLAR¹

Prof. Dr. Muhittin ACAR²

Öncelikle herkese günaydın, sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. TEPAV'a, Emin Bey'e, Evren Bey'e nazik davetleri ve bu organizasyon için teşekkür ediyorum. (...) Konuya farklı açılardan bakabilir miyiz diye toplam üç tane slayt var kapak slaytı dışında, onlar üzerinden gitmeyi deneyeceğim. Sizleri çok sıkmadan, 'ben ne düşünüyorum, ben ne hissediyorum' u da anlatacağım biraz. Bencilce görebilirsiniz bunu ama... akademisyenler olarak konuyu Türkiye'ye getirememek gibi bir sıkıntımız da oluyor bazen. Yani hocalar, biraz da bürokrasiyle temasları varsa Türkiye'ye pek getiremiyorlar konuyu. Başka ülke örnekleri üzerinden falan gidiyorlar. (...)

Rizelinin birisi cinayet işlemiş İstanbul'da. Yakalanmış. Yani herkesin gözü önünde olmuş bir şey. Hakim karşısına çıkmış. Deliller belli falan ama hakim yine de soruyor: "Ne yaptın, niye yaptın? Bize bir anlat" diye. Rizeli, dedelerinin Rize'ye göçlerinden, kökenlerinden, çocukluğunda yaşadığı sıkıntılardan falan bahsediyor uzun uzun. Mağduriyetlerinden bahsediyor. Hakim uyarıyor: "Bu tarafa gel" diyor. "İstanbul'a gel, cinayet mahalline gel..." O tekrar anlatıyor; kan davası, işte, bizim uşakları öldürdüler onlar, böyle yaptılar falan. Üç-beş defa tekrarlanıyor bu sahne. En sonunda hakim sert bir şekilde "Evladım" diyor, "bu tarafa gel, İstanbul'a gel." "Uyy hâkimim" diyor Rizeli, "İstanbul'a geleyim, cinayet mahalline geleyim de canıma oku, değil mi?"... Türkiye'ye ve son 10 yıldaki yolsuzluklara gelemiyoruz biz akademik konferanslarda. Yani yolsuzluk öykülerini genellikle ya eski yıllardan ya da başka ülke örnekleri üzerinden anlatıyoruz. (...) Örneğin, TBMM Yolsuzlukları Araştırma Komisyonu'nun son toplanma tarihi 2003. Şimdi 2013 yılındayız. 10 yıldır böyle bir komisyona ihtiyaç duyulmadığına göre iki-üç tane ihtimal var, akademisyen olarak ben onu düşünüyorum. Bir; o komisyondan sonra Türkiye'de yolsuzluk olmadı. İki; komisyondan sonra yolsuzluklar devam etti (azaldı, arttı, çoğaldı, çeşitlendi vs.) ama yolsuzluk konusuna olan ilgi kayboldu. Yani hem TBMM'de, hem de millette, kamuoyunda bu ilgi kayboldu. Üç; böyle bir komisyonun toplanması için siyasi şartlar, toplumsal koşullar uygun değil ama birileri belge topluyor olabilir. Sonra iktidar değişiminde böyle bir komisyon belki beş yıl, on yıl sonra tekrar toplanır. (...)

---

¹ 8 Kasım 2013'de TEPAV tarafından Ankara'da düzenlenen 'Yolsuzlukla Mücadele: Kamu, Özel Sektör ve Sivil Toplum İşbirliği' başlıklı etkinlikte yapılan konuşmanın kayıt çözümü.

² Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Öğretim Üyesi.

İstanbul'a gelemiyoruz. Son on yıla gelemiyoruz. Akademisyen olarak, yapılan çalışmalarını anlatırken de, yapılmayanları anlatırken de, özellikle yapılan yolsuzlukları ve yolsuzlukla mücadeleyle ilgili yapılamayan şeyleri anlatırken son 10 yıl üzerinde biraz daha fazla durmamız lazım ki önümüzdeki 10 yılda yolsuzluk hikayeleri anlatmayalım, değil mi? ... 'İyi yönetim', 'temiz toplum', 'saydamlığın artırılması'... neyse o başlık, psikolojik olarak da bizi rahatlatacak başlık, onu seçelim. Sunumumda arada bir değineceğim ben buna, özellikle belirtmek istiyorum. (...)

Şimdi kısaca geçeceğim, değerli vaktinizi de çok fazla almadan. Bir kere, buradaki katılımcıların birçoğu da biliyor ki kavrayış olarak; yolsuzluğun kolaylaştırıcı olduğu, kalkınmayı hızlandıran bir rol oynadığı, çarkları çeviren, dişlileri işleten yağ olduğu anlayışı genellikle terk edildi. Yani en azından retorik düzeyinde terk edildi. Yolsuzluğun toplumlara siyasi, ekonomik, idari açılardan farklı zararlar veren bir musibet olduğu konusunda küresel bir ittifak varmış gibi görünüyor. ...mış gibi görünüyor diyorum çünkü retorik düzeyinde bunu kabul etmekle birlikte -birazdan değineceğim- kalkınmanın kolaylaştırılması açısından "efendim işte gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkın kapanması açısından ... onlar kalkınırken zaten çevreyi kirlettiler, şimdi bizden karbon monoksit salınımını ... azaltmamızı istiyorlar" diyorlar. "Halbuki bizim insanımız da bizden refah bekliyor, bizden kalkınma bekliyor, sorunları çözmemizi bekliyor. Dolayısıyla, biz bazı çevre sorunlarını göz ardı edebiliriz, hızlı kalkınmak ve rekabet edebilmek için" diyorlar. Dolayısıyla aynı anlayış—aslında literatürde de pek dile getirilmiyor bu ikisi arasındaki bağlantı, ben söyleyeyim—yolsuzluk konusunda da devam ediyor gelişmekte olan bazı ülkelerde. Yani, "bu kadarcık olur canım..." deyip, 'kalkınma zayıtı, büyüme zayıtı, rekabet zayıtı' olarak görüyorlar yolsuzluğu. Dolayısıyla, yolsuzlukla mücadele anlayışında retorik düzeyinde küresel bir ittifak sağlanmış gibi görünse de -altını çizmek istiyorum- Türkiye'yi de dahil edebileceğimiz bir grup gelişmekte olan, hızlı gelişen ülkede hala yukarıdaki türden bir düşünme tarzı gizli, örtük bir destek bulabiliyor. ... Avrupa Birliği açısından baktığımızda; bilhassa son üç-beş yıldır süren kriz; yolsuzluklara ilişkin farkındalığı artırdı, yolsuzlukların yol açtığı zararları daha fazla görünür kıldı. Dolayısıyla, yolsuzlukla mücadele edilmesi gerektiği anlayışı biraz daha arttı.

Şimdi, kavramlaştırma ve kapsam konusuna geçeceğim. (...) Yolsuzluk tanımlarına bakarsanız, ilk yıllardaki yolsuzluk tanımlarına; 'kamusal yetki' vurgusu vardı ağırlıklı olarak; 'özel çıkar için kamusal yetkinin kötüye kullanılması', sonra 'her türlü yetkinin kötüye kullanılması' dendi. Sonra, çıkarı nasıl tanımlayacağız tartışması yapıldı uzun uzun. (...)

‘Adam kendisine değil de başkasına, üçüncü şahıslara çıkar sağlıyorsa ne olacak?’ tartışması çıktı. Hatta siyasi çıkarı bunun içine katalım mı, katmayalım mı? tartışması çıktı. Yani bir de öyle bir anlayış var biliyorsunuz. Şimdi adam kayırmacılık yapıyor, normal yolların dışında bir şeyler hallediyor ama “hizmet için yaptı” veya “siyasi gerekçelerle yaptı” filan deniliyor. Dolayısıyla bu gerçekten sorunlu bir alan. Ama bizim açımızdan, en azından bugünkü sunum açısından, söylememiz gereken; kamunun, özelin ve sivil toplumun ... hepsinin birlikte ele alınması lazım ... Eğer yolsuzluğun bir toplumsal sorun olduğunu görüp, geniş bir tarzda bunu tanımlamayı becerebilirsek o zaman aşağıda söyleyeceğimiz topyekün savunma, topyekün mücadele daha da kolaylaşır.

İkinci grupta, “küçük yolsuzluklar, büyük yolsuzluklar kadar önemli değil midir?” sorusu var. (...) Bu da deminki kolaylaştırıcı mı-musibet mi tartışmasıyla ilgili, daha az cezalandırılan bir husustu. Yani, “yapılacak bir işi zaten yapmaya çalışıyor, dolayısıyla işleri hızlandırıyor kardeşim ne olacak işte, maaşlar da düşük, biz bu işlerin çok fazla içine girmeyelim” falan da vardı. Fakat, bunun büyük yolsuzluklara bir arka plan sağladığını, alışkanlık sağladığını, aynı zamanda da büyük yolsuzlukların meşru görülmesine temel taşı niteliği taşıdığını daha yeni yeni biraz daha iyi kavramaya başladık. Bu çok önemli bir husus. Çünkü, “benim memurum işini bilir” diye 80’lerde meşhur bir deyim vardı biliyorsunuz ... Büyüklerin yaptığı yolsuzluklara ya da yapılan büyük yolsuzluklara temel taşı sağlayabildiği için küçük yolsuzlukların da kınanması gerektiği, sorgulanması gerektiği, cezalandırılması gerektiği daha büyük bir kabul görüyor bugün.

Siyasi-idari ayrımı var. Şimdi geldik netameli konulardan birisine. Literatür diyor ki, bunun üç ayağı vardır: İş dünyası, siyaset ve bürokrasi. (Vatandaş bir kenara bırakalım şimdilik, bunlardan birine dahil olduğunu varsayalım). Aynen yukarıdaki vurgu gibi, yani kamudaki, özeldeki, sivildeki vurgu gibi burada da siyasetin, idarenin ve iş dünyasının eğer bir yolsuzluk varsa, yolsuzluklara ilişkin derin bir sessizlik varsa burada herkesin payını sorgulamamız gerekiyor, topluca sorgulamamız gerekiyor. Yani bir tür ‘alan memnun, veren memnun’ işi mi var? Yoksa biz bu yolsuzluk türlerinden bir tanesini mi öne çıkarıyoruz -burada özellikle vurgulamak istiyorum- yani idarenin, bürokrasinin rolünü mü öne çıkarıyoruz? Diğer iki grubun da işine geliyor biraz bu. Siyasetçi de, iş dünyası da yolsuzluklardan birlikte şikayet ediyorlar. Ama vatandaş olarak, akademisyen olarak ben şunu soruyorum: bunlar bürokratin tek başına yapabileceği işler mi? Dolayısıyla, yolsuzlukla mücadelede etkin, etkili bir yaklaşımın bu üçlüyü birlikte sorgulamaya tabi tutması gerekir diye düşünüyorum. Mesela, bu Stratejinin, Eylem Planının maddelerinden birtanesi siyasetin finansmanı konusu idi. Peki ne

oldu sonra siyasetin finansmanı konusunda? İşte seçim geliyor, yerel seçimler geliyor. Siyasetin finansmanı konusunda adım atılmamasını biz iki tane bürokratla üç tane müfettişe atfedip sessiz kalabilir miyiz? Yapılması gerekenleri yapmış bürokratik kesim bana sorarsanız. Bir ara tartışılmıştı, gündemden düştü. Bugün çok daha önemli, acil konularımız olduğu için bir haftadır, üç gündür beş gündür tartıştığımız, ‘kim hangi barakada, evde kiminle kalacak?’ tartışması.

Dolayısıyla, ben şunu söylemek istiyorum; siyasetin finansmanı konusunda son 10 yıldır ya da en azından 4 yıldır, Strateji yayınlandığından beri Türkiye’nin elini kolunu bağlayan ne? GRECO raporlarında var biliyorsunuz bu. Başka yerlerde de var. Dolayısıyla, siyaset dışı aktörlere atfedilebilecek bir olumsuzluk, engelleme, çengelleme yok. Demek ki siyasette böyle bir irade oluşmamış. Siyasette böyle bir irade oluşması için de millet bir irade ortaya koymamış. İş dünyası da koymamış, sivil toplum örgütleri de koymamış, akademisyenler de koymamış .... Dolayısıyla, ne yapılması gerektiği konusunda ben Türkiye’de en azından şu tarz oturumlara, toplantılara katılan bürokrat arkadaşlarımızın, uzman arkadaşlarımızın birçok şeyi çok iyi bildiğini düşünüyorum. Fakat iş bir yere geliyor anladığım kadarıyla, kararlılık konusu oluyor ... ‘Credible commitment’ diyorlar literatürde buna. Biz onu ‘güvenilir taahhüt’ diye çeviriyoruz, ‘yeterli taahhüt’ falan diye çeviriyoruz ama aslında “credible commitment”ın tam karşılığı: ‘kararlılık’. Yani sözde değil, özde mücadele, lafta değil, eylemiyle bunu gösterme ...

Bir başka husus kalkınmışlık-kültürel karşılaştırma. Kalkınmayla yolsuzluk arasındaki ilişkilere ilişkin bir sürü şey biliniyor ama bir grup akademisyen, yazar tarafından, en azından belli bir süre, sanki bu yolsuzluk işi gelişmekte olan ülkelere ya da yalnızca yoksullara mahsus bir işmiş gibi algılandı ya da sergilendi. Fakat, AB’de yaşanan son krizin de gösterdiği gibi—aynı zamanda endeksler, yapılan araştırmalar da onu gösteriyor—yolsuzluk hiç de öyle yalnızca üçüncü dünya ülkelerinden bazı zevatin dahil olduğu bir iş değilmiş. Oralarda yapılan yolsuzlukların da zaten gelişmiş dünyayla çok yakından bağlantısı var. Bu bir. İkincisi; ‘gelişmiş’ dünyanın, ‘kalkınmış’ ülkelerin kendilerinin de bizzat kendi ülkelerinde, dışarıdan bir müdahale olmadan epeyce bir yolsuzluğa bulaştıkları, hatta epeyce derin bulaştıkları yavaş yavaş da olsa kriz vesilesiyle daha fazla ortaya çıkıyor. Dolayısıyla, ‘yolsuzluk yalnızca gelişmekte olan ülkelere mahsustur, üçüncü dünyanın işidir, böyle şeyler bizim mahallede olmaz’ anlayışı Batı’daki bazı yazarlarda, akademisyenlerde son zamanlarda daha da azalmaya başladı. Bunu da gözlemlemek mümkün.

Bir başka mesele kültür meselesi: bazı kültürler yolsuzluğa daha mı yatkın? Bizim iş paketlerinden birinde bu çalışılıyor. Etnografik, antropolojik olarak acaba bazı kültürlerdeki kimi alışkanlıklar, sosyal pratikler (mesela hediyeleşme) yolsuzluklara bir altlık mı hazırlıyor, altyapı mı hazırlıyor? Ya da yolsuzlukların hediye, hediyeleşmeden, sosyal vecibeleri yerine getirme eylemlerinden ayırt edilmesini zorlaştırıyor mu? Bu ikisi arasındaki sınırda bulanıklık mı yaratıyor? ... gibi tartışmalar var. Fakat benim de katıldığım genel tavır şu: Özel olarak bir kültürün yolsuzluğa diğerlerinden daha yatkın olduğu ve aynı zamanda da bunun geleneksel, tarihsel, kalıtsal bir şey olduğu terk edilmesi gereken bir anlayış. Belki bazı kültürler yolsuzluğa, biraz daha hoşgörülü demeyeceğim ama daha az tepkiyle karşılık verilmesine zemin hazırlayacak unsurlara, bileşenlere sahip olabilir. Ama bugün gelinen aşamada, aynen yukarıdaki toplumsal sorun meselesinde olduğu gibi, yolsuzluk meselesi de evrensel bir meseledir; yolsuzlukla ilgili mücadelede evrensel ilkeler, kurallar ve örnekler var; ama tabii ki ülkelerin kendi öznel durumlarına uygun birtakım ayarlamalar, farklı yaklaşımlar geliştirilebilir, hediyeleşme örneğinde olduğu gibi. Çünkü gerçekten bazı kültürlerde hediye almadığınız zaman ciddi bir kabalık yapmış oluyorsunuz. Bu karşılıklılık, mütekabiliyet, 'reciprocity' dedikleri şey, sürdürülebilir bir alışkanlık. Ama tekrar söylüyorum bu kalkınmışlık-kültürel karşılaştırma meselesi sorunlu, söylediğim tarzda yaklaşımlar daha öne çıkmaya başladı.

Bir başka alan, 'efendim nereye yaklaşalım?' sorusu ile ilişkili olarak ortaya çıkıyor. Kurumsal-yasal altyapı dediğimiz zaman -az önceki değerli sunumda da gördüğümüz gibi- kurumsal düzeyde neler yapıldı, yasal düzeyde neler değiştirildi bunlara filan vurgu yapıyoruz ama kişisel bazda neler yapılabilir diye belki de pek çalışmıyoruz. Çalışılması zor bir alan, psikologların filan ilgilendiği bir alan: dahil olanlar niye dahil oluyor? nasıl hesaplar yapıyor da dahil oluyor? zihin dünyasının hangi segmentleri o eyleme onun daha kolay girmesine sebep oluyor? koruma güdüsü mü? başına bir şey gelmeyeceği düşüncesi mi? ihtiyaçlarını öne alma duygusu mu? yakalanmayacağı düşüncesi mi? Bunların aslında incelenmesi gerekiyor ve tabii ki konu-bazlı, sektör-bazlı yaklaşımların da geliştirilmesi gerekiyor. Topyekün savunma dedim ben ona. (...)

Kavrayışa, kavramlaştırmaya ilişkin sorunlar dışında hepimizin bildiği, baştaki yolsuzluk formülasyonu, denklemi uzun yıllar literatürü etkiledi. Bu 1988 tarihli, orijinali Klitgaard'ın. [*Yolsuzluk= (Tekelci Güç + Takdir Yetkisi)-Hesapverebilirlik*] Aslında 1980'lerin ruhuna uygun olarak, 90'larda da küreselleşme dalgasıyla vs. diğer ülkelere de yayıldı. Dönemin ruhuna uygun düşen bir anlayıştı çünkü bakarsanız tanıma, parantez içinde özellikle, 'tekelci

güç' tanımı var. Yani aslında refah devleti uygulamalarının terk edilmeye başlandığı ya da en azından terk edilmesi gerektiğine ilişkin vaazların çoğaldığı, sıklaştığı bir dönemde bu formül ortaya atılmış. Dolayısıyla ne diyor? Tekelci güç azalacak! Yani yolsuzluğu azaltmak istiyorsanız tekelci gücü küçültmeniz lazım. Bu ne demektir? Devleti küçülteceksiniz. Yani devletin elindeki, devletin kullandığı kaynakları, ekonomik gücü azaltacaksınız, artı taktir yetkisini azaltacaksınız ... Dolayısıyla bunu ne kadar azaltırsanız, yolsuzlukla ilgili imkanları, fırsatları o kadar azaltmış oluyorsunuz. Bir de tabii denklemin ikinci tarafı var. Biraz dünya 90'lı yıllarda 'iyi yönetim' ilkelerine filan yöneldi. Yani hesapverebilirliği arttırmaya, hesapverebilirliği etkili hale getirmeye çalışan uygulamalara, şeffaflık uygulamalarına filan. Kötü bir formül müydü? Değil, ama eksik. Tekrar söylüyorum bir dönemin ruhuna uygun olarak daha ziyade kamu da olurmuş yolsuzluk ... kamunun yetkisinde olan işlerde yolsuzluk olurmuş gibi bir algı vardı. Dolayısıyla özel sektörde dönen yolsuzlukların biraz perdelenmesine de vesile oldu belki.

İkincisi, kamudan alıp da özel sektöre verirken ya da verirken yolsuzluk olmuyormuş gibi bir algı da oluşturdu aslında belki bilmeden. Klitgaard'ın böyle bir niyetinin olduğunu sanmıyorum, ben komplo teorilerine pek itibar eden bir adam değilim ama uygulamaya böyle yansıdı bu. Çünkü burada şeyi tartışmıyor, dikkat edin, "özel sektörün rolü ne olur, sivil toplumun rolü ne olur?" filan demiyor. Halbuki 90'lı yıllarda Türkiye'de ve başka ülkelerde gördük ki tam da bu tekelci gücü azaltmaya dönük çalışmalar sırasında en büyük yolsuzluklar patlamış. Yani özelleştirmelerde, yani ihalelerde, yani yap işlet-devretlerde, yani uzun süreli kiralamalarda filan... Çünkü rantın büyüğü burada ve özel sektörün, cebinde parası olanların, kartviziti olanların saldırdığı alanlar da bu alanlar. Değil mi? Daha fazla yüklendiği ... Yani üç kişinin, beş kişinin işi değil.

Küçük bir not, sonra ekleyeceğim ama unutmadan ekleyeyim: Mesela bizim kendi yaptığımız çalışmalarda şu ortaya çıkıyor—küçük-büyük yolsuzluk tartışmasında belki değinmem gerekirdi, atladım—yolsuzlukla ilgili olarak teknolojinin gelişmesiyle son yıllarda Türkiye dahil olmak üzere birçok ülkede, azalma olduğuna dair geniş bir algı var. Ve belki de olgu da bu yönde. Yani işte sağlıkta, trafikte, eğitimde bazı alanlarda hem teknoloji kullanımı, hem de başka yapısal düzenlemelerle, politika düzenlemeleriyle fırsatlar azaltılmış durumda. Ama büyük mesele konusunda, işte bu demin söylediğimiz özelleştirmeler konusunda, büyük ihaleler konusunda aynı iyimserlik pek katılımcılarda yoktu. En azından bizdeki bulgular bu yönde.

‘Efendim nasıl yaklaşalım?’ konusu var yolsuzluğa. İkinci grup şöyle bir şey; yani aslında ikiyle üç biraz bağlantılı, ... sosyolog arkadaşlarımızın çok iyi bildiği bir şey; *evrenselcilik-öznelliklik spektrumu*. Diyorlar ki, ‘genel olarak bir toplumda, ama özellikle kamuda, kişilerin kim olduğundan bağımsız olarak eşit, yansız hizmet sunma anlayışı varsa, yolsuzluk için fırsatlar o derece azalmış demektir.’ Dolayısıyla, ... eğer kurallar keyfi bir şekilde uygulanıyorsa, kişinin kim olduğuna göre, yani siyasi görüşünüze, memleketinize, etnik veya dini, mezhepsel vs. durumunuza bağlı olarak, kimliğinize bağlı olarak size kamunun, toplumun tavrı değişiyorsa, değişebiliyorsa, zaten bizatihi bu yolsuzluktur. Artı diğer başka yolsuzlukların da temelidir bu. Açıkçası, füze rampası gibi düşünün bunu, ben öyle düşünüyorum.

Dolayısıyla, bu iki uçtan evrenselciliğe ne kadar yaklaşırsak, yani İngilizce ifade edersek; bir toplumda universalizme ne kadar yaklaşırlar, particularizmden ne kadar uzaklaşırlar, yolsuzluk o kadar azalıyor. Aslında tekrar belki belirtmem gerekir bunu, daha fazla vurgulamam gerekir: Kamu hizmetlerinde ve devletin vatandaşa yaklaşımında bu anlayış (evrenselcilik) ne kadar yaygınlaşırsa, o toplumlarda yolsuzlukla ilgili bulgular da, algılar da o kadar düşük çıkıyor. Yani daha açık konuşalım, somut örnek verelim: İskandinav ülkelerinde kadın-erkek eşitliğinden başlamak üzere, değişik alanlardaki eşitlik anlayışı, kamudan eşit hizmet, eşit muamele görme konusundaki anlayış yaygınlaştığı için -öyle diyorlar İskandinav araştırmacılar özellikle- onlarda yolsuzluk algısı ve olgusu bu kadar düşük. ‘Nasıl Danimarka olunur?’ diye bildiriler var, konferanslar hatta neredeyse eğitim paketleri falan olacak, nasıl Danimarka olursunuz on derste falan gibi! ... Tekrar söylüyorum, yansızlık vs. kayırmacılık ile aslında demin söylediğim şeyler bağlantılı: Kamu yönetimi, devlet otoritesi bir ülkede, karşıdakinin kim olduğuna bakmadan; etnik, dini ve siyasi bağlantılarına bakmadan ne kadar yansız davranıyorsa—hani o yargıdaki şey var ya sembol olarak, gözleri bağlı kız, aynısı kamuda ne kadar yapılabiliyorsa—kayırmacılık ne kadar az yapılıyorsa, yolsuzluk da o kadar düşük seviyede çıkıyor.

Biz,-ismini zikredeyim, Uğur Emek arkadaşımınla birlikte—2008’de, 2009’da yaptığımız yayınlarda ... az önce söylediğim üçlüye ilişkin şöyle bir formül geliştirmiştik, en azından öneri diyelim, ‘tek tek yolsuzlukla mücadeleyle, bireylerle uğraşmak yerine, özel sektörde, kamuda ve tabii ki siyaset dünyasında yani bürokrasi, siyaset ve iş dünyasında, *‘free and fair competition’*’i, yani serbest ve adil rekabeti, adaletli, hakça bir rekabeti, yarışmayı nasıl sağlayabiliriz’ bunun üzerinde duralım demiştik. Bugün aynı konu aslında devam ediyor. Yani ihale-havale meselelerinden, siyasetin finansmanına kadar birçok şeyin, yolsuzluklarla,

yolsuzlukla mücadeleyle bağlantısını anlayabilmek için eşit ve adil bir yarışa ne kadar izin veriyor siyasi partiler yasası, seçim yasaları, siyasetin finansmanı ile ilgili meseleler ona bakmamız lazım.

Bir tane örnek vereceğim ben size, zaman zaman derslerde de kullandığımız bir örnek bu: Yerel seçimler geliyor, bırakalım şimdi barajı (millet barajın peşine takılmış durumda, haksız değil ama eksik), adaylara yapılan yardımları, adayların kullandığı kaynakları ölçen, denetleyen, sorgulayan bir sistemimiz var mı bizim? Mevcut başkanlarla, mevcut meclis üyeleriyle bu işlere yeni girmek isteyen insanlar arasındaki rekabeti daha adil bir seviyeye, daha açık ve şeffaf bir duruma getirmek isteyen bir sistemimiz var mı? Veya bu konuda bir tartışma duyuyor musunuz? Belediye başkanı kim olacak, ... İstanbul'da kim, hangi partiye katıldı ... dışında bir tartışma görebiliyor musunuz? ... Dolayısıyla, yolsuzluklarla mücadelede; siyasetteki yarışın hür ve adil bir yarış olması (hür tarafı biraz daha iyi Türkiye'de gerçekçi olalım ...), adil olması, şeffaf olması konusunda inanılmaz derecede bir sessizlik var. Yolsuzlukla mücadele konusunda bence bu çok ciddi bir şey.

Yapılabilecek çok basit değişiklikler var. Kişisel olarak örnek vereyim: Belediye meclisine ben aday olmak için seçim takvimi açıklandıktan sonra üç gün içinde istifa etmek zorundayım. İlçe belediyesinde veya büyükşehir belediyesinde neyse. Neden? Gerekçe ne? ... Efendim 'işinize karıştırırsınız siyaseti...' Ben nerde öğretim üyesiyim? Siyaset bilimi ve kamu yönetimi bölümünde. İşimiz bu zaten. Sabah akşam siyaset anlatıyoruz. Fakat ilginç olan şu: Yarışı adil olmaktan uzaklaştıran unsurlardan bir tanesi, bana devlet üç ay önce, beş ay önce istifa et derken (partilerin ayrıca istedikleri resmi, gayriresmi bağışlardan bahsetmiyorum, orada zaten ayrıca yarışın adaleti kopmuş durumda) ... serbest meslek erbabı işini yapmaya devam ediyor, kuyumcu altın satmaya devam ediyor, dövizci döviz alıp satmaya devam ediyor, ben aylar öncesinden kamu görevlisi olarak istifa etmek zorundayım. Şimdi tek parti dönemine sık sık gönderme yapıyoruz ya, bu da tek parti döneminden kalma yasalardan bir tanesi, ya da demokrasinin erken çağlarındaki yasalardan bir tanesi Türkiye'de. Niçin Türkiye demokrasisi bunu sorun olarak algılamıyor mesela? Yerel seçimler güncel bir konu olduğu için söylüyorum. Başka ülkelerden örnekler var: Adam seçildikten sonra istifa etme seçeneğini kullanabilir, aylar öncesinden değil. Artı, iki görevi birlikte yürütme meselesi var. Dolayısıyla bu seçenekleri, tercihten oy meselesi, barajın düşürülmesi vs. dahil, bunları serbest ve adil yarış adına ortaya koymamız lazım. Çünkü bakınız, bir memur düşünün; velev ki riske attı kendini, bu adamın bu kaynakları toplayabilmesi için normal maaşı dışında birikimlerinin olması lazım değil mi? O birikimlere ilişkin 'sponsorluk' yapan insanlara, kayıt

tutulmadığı için, seçim sonrasına ilişkin bazı vaatlerde bulunması ve gücü ele geçirirse de gereğini yapması, gereğine tevessül etmesi gayet sıradan bir iş haline geliyor.

Toparlıyorum, yolsuzluk konusunda alt taraftaki formül Alina Mungiu-Pippidi diye Romanya asıllı ama şu anda Berlin’de görev yapan bir hocamıza ait. ... Şimdi diyorlar ki ‘kapsayıcı olmak için yolsuzluk tanımını genişletelim, kaynaklar eksi kısıtlar diye bakalım’, Klitgaard’ın tanımındaki, formülündeki eksikleri gidermek için. [*Yolsuzluk = Kaynaklar (Güç + Maddi Kaynaklar) – Kısıtlar (Yasal + Normatif)*] Kaynaklar denince de her türlü gücü işin içine katalım. Siyasi güç de buna dahil. Ve maddi kaynakları katalım. Dolayısıyla bu ne kadar büyükse, ne kadar tek elde toplanıyorsa, ne kadar tek kişide toplanıyorsa yolsuzluk ihtimali o kadar artıyor, formülün giriş tarafı o. Eksi tarafına bakıyoruz: ‘kısıtlar’. Tırnak içinde söylüyorum yasal kısıtlar var. Yani işte önleyici ilkeler olabilir, neleri yapıp neleri yapamayacağınızla ilgili, siyasetin finansmanı ile ilgili kurallar olabilir. Artı normatif kısıtlardan bahsediyoruz. Güzel tarafı bu, formülün. Etik konusunu, kültür konusunu, değerler konusunu da işin içine katabiliyor, değerlere ilişkin bir izaficilik, görecelilik kıskacına düşmeden bunu yapabiliyor. Dolayısıyla, bizim bu dört unsuru, iki ana unsuru ama onun içerisindeki iki ayrı bileşeni, toplam dört unsuru birlikte düşünmemiz gerekiyor. (...)

Son slaytıma geldim. Temel Sorunlar olarak benim gördüğüm şeyler şunlar:

Birinci sorun -adını koymamız lazım bu işin -Türkiye’de milli burjuvazi yaratma hayalinden, idealinden bu yana kayırmacı-kollamacı kalkınma anlayışı var ... Bu kayırmacı-kollamacı kalkınma anlayışının üzerine dokunmadan, oraya gelmeden Türkiye’deki yolsuzlukların bir kısmını özellikle de ciddi, büyük çaplı kayırmaları, ihale-havale meselesini anlamamız, anlatmamız mümkün değil. Kayırmacı-kollamacı kalkınmanın geçmişteki unsurları başka olabilir, bugün başka, ama özü bu. Bizim tercih ettiğimiz, bürokrasinin tercih ettiği, siyasetin tercih ettiği kişiler daha fazla kalkınsın, öncelik alsın dediğiniz anda yolsuzluk devam eder. İster bunu tespit edersiniz, ister tenkit edersiniz, isterseniz de meşru görürsünüz, ‘kardeşim herkes zenginleşti sıra bizde, şimdi bizim çocukların zamanı’ dersiniz. Eyvallah! Ama bunu görmezlikten gelerek Türkiye’de yolsuzlukla mücadele konuşmak bana etik ve entelektüel anlamda ayıplı geliyor. Böyle bir şeyin tarafı olmak istemiyorum ben. Bunu bir kere başa koyalım: Türkiye’de kayırmacı ve kollamacı kalkınma anlayışı vardı, var, ne kadar sürer bilmiyorum, bu da yolsuzlukları besleyen en büyük kanal. Ana damar bu.

Peki bu kanalın görülmesini engelleyen ne? İşte bu kümece-kutuplaştırıcı kültür. Çünkü bizden öncekiler yaptı, doğru; bu konuda hepimiz çok netiz. Bizim çocuklar yaptı konusunda ise, ya meşrulaştırıcı açıklamalarımız var, ya hafifletici sebepler buluyoruz ya da bu iddiayı ortaya atanlara ilişkin çok keskin görüşlerimiz var. Yani kimlerle bağlantıları olduğu, hangi dış güçler tarafından kullanıldığı konusunda. Türkiye’yi bu konuda tek örnek sanıyorsanız, yanılıyorsunuz. Dünyada bir yığın örneği var bunun, çünkü güzel bir taktik bu. “Bizim çocuklar yolsuzluk yapmaz, şayet yaptıklarına ilişkin bir iddia varsa, bu muhtemelen dışarıdan, içeriden menfaatleri kesilenlerin iddialarıdır.” Şimdi bu tez doğru olabiliyor mu bazen? Bazen doğru olabiliyor tabi. Manüplasyon, medyanın işin içine katılması Türkiye’de ve dünyada az rastlanan bir şey değil. Ancak, genel olarak kayırmacı-kollamacı kalkınma anlayışının yansımalarını belli dönemlerde gözden kaçırmamızı sağlayan unsurlardan birisi kümece-kutuplaştırıcı kültür. Yani bizim olduğu için ses çıkarmıyoruz ... Yani başkaları yolsuzluk yapar. Bizim dönemimizde yapıldıysa mutlaka yolsuzluğu eleştirmeyi gerektirecek değerden daha üstün bir değer vardır işin içinde. Yani milli burjuvazi yaratmaktan tutunuz, bizim arkadaşların artık sermayeyi ele geçirmesi, ... bizim dostların, bizim gibi inanan, bizim gibi giyinen, bizim gibi düşünen arkadaşların, dostların gerçek güce sahip olması ve memlekete hizmet etmesi. .. Tabi sonradan... Yani ordan alsın da o paraları başka yere gitsin, şunlarla bunlarla yesin diye değil, bütün bu kayırmacılık! Ne için? O, daha büyük amaçlara, ideallere hizmet etsin diye. Bunu tespit etmeden yapılacak bir yolsuzluk araştırmasının ben eksik kalacağını düşünüyorum. (...) Nasıl meşrulaştırıyoruz? Böyle meşrulaştırıyoruz.

Kayıtdışılık ve kapalılık: Bu konuda epeyce atılmış adım var. Yalnız bakınız ... şöyle enteresan bir durum var. Ben tabi Beytepe’den, belki biraz uzaktan izliyorum bürokrasiyi, biraz uzağız. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu gibi güzel bir düzenleme var. Fakat, iki-üç tane sıkıntısı var bunun: Bir; Bilgi Edinme Hakkı Kanunuyla birlikte ya da ona paralel çıkması gereken düzenlemeler vardı, çıkmadı. Resmi sırdan tutunuz, ticari sır meselesine kadar ... Bürokrasi bilgi vermek istemediği zaman, siyaset bürokrasiye ‘bilgi vermen iyi değildir’ dediği zaman resmi sır, ticari sır gidiyoruz. ... Bilgi Edinme Hakkı Kanununun çıkış tarihi 2003, uygulanmaya başlaması 2004. Sene kaç? 2013. 10 yıldır iki tane paralel kanun, neden çıkarılmadı? Bu ciddi bir sorun.

İkincisi; uygulamada, başlangıçta benim görebildiğim kadarıyla bilgi edinme hakkı değerlendirme kurulu gerçekten çok demokratik bir tavır sergiledi. Yani en azından ben üç, dört yılını takip edebildim. (...) Fakat sonrası gelmedi. Bu uygulamaların kurumsallaşması ve bürokraside gerçekten bir açıklık, şeffaflık kültürü oluşturması anlamında ben ondan sonraki

adımların gelmediğini düşünüyorum. Daha önemli bir şey, az önce söylediğimle tutarlı, efendim bürokraside bilgi edinme kanunu hakkı kanunu var da -hadi uygulamasındaki eksiklikleri bir yana bırakalım- TBMM’de milletvekillerinin yürütmeyi denetlemesi anlamında çok ciddi sıkıntılar var. (...) TBMM üyelerinin, özellikle muhalefet kanadına mensup -zaten Türkiye’de muhalefet anlayışı ve denetim anlayışı iktidar partisinden herhangi birisinin, herhangi bir bakana soru sorması esasına dayanmadığı için, başka ülkelerdeki örneklerin aksine- milletvekillerinin soru önergelerine cevap verme oranı inanılmaz düşük. Mesela, soru önergesi verilmiş bir bakanımıza, ... ‘ihalelerde kollama, yandaşlık var mı?’ diye soruyor. Cevaplar aşağı yukarı şöyle gidiyor, standart (Muhtemelen bürokrasi hazırladı, bakana da sundu): ‘Aradaki bağlantı bilinmemektedir.’; ‘Şirketlerin kime ait olduğu bilinmemektedir.’; ‘Şirketlerin neci olduğu bilinmemektedir.’ Şimdi, soru önergesi verdin mi? Verdin. Cevap verdin mi? Verdin. Dolayısıyla demokrasi vazifemizi, mesaimizi tamamlamış olduk. Ama burdan bir ilgi çıkmıyor yani. Burdan bir ilgi ve bilgi çıkmıyor. İddialar halinde kalıyor, ‘karşı tarafın iddiası, muhalefetin iddiası’ denip geçiliyor.

Kayıtdışılık; oran düşürülecek deniyor, ekonomide, genel olarak bahsediyorum. Ama siyasetteki kayıtdışılıkla birlikte düşünürseniz, bürokrasideki kayıtdışılıklarla birlikte düşünürseniz, oran ciddi. Sadece maddi anlamından bahsetmiyorum, kayıtdışılık, enformal ilişkiler anlamında söylüyorum bunu. Bu kapalılık ve kayıtdışılık oranı sürdüğü sürece yolsuzlukla mücadele etmek zor.

Kontrol ve koordinasyon kapasitesi: (...) Bence Başbakanlık Teftiş Kurulu’ndaki arkadaşlar, genel olarak söylüyorum ... son üç, dört yıldır çalışmalarını takip etmeye, izlemeye gayret ediyorum, kendi açılarından bürokratların yapabileceği, teftiş kurullarının yapabileceği bir çok önemli şeyi yaptıklarını düşünüyorum. En azından öneri ve taslak haline getirdiklerini düşünüyorum. Fakat ondan sonrası biraz bürokrasinin diğer unsurlarıyla ilgili bir konu, ama daha önemlisi siyasi iradenin vermesi gereken karar.

Kayıtsızlık ve korkular: Son olarak söylemek istediğim şey şu: değerli katılımcılar, bir müddet sonra, yolsuzlukla mücadele ile ilgili olarak teftiş kurulu mensuplarında dahi bir kayıtsızlık oluşma ihtimali var ve oluşuyor. Neden? Klasik ifade biliyorsunuz; ‘biz yakalıyoruz teftiş kurulu işleme koymuyor, izin vermiyor, ya da biz yakalıyoruz savcı serbest bırakıyor.’ Bütün değişikliklere rağmen, hala bürokrasi ve siyaset yolsuzlukla mücadelenin takibinde bürokratik korumaya, kollamaya dönük çok ciddi imkanlara sahip. Ve bunu da sonuna kadar kullandığını görüyoruz zaman zaman, siyasetçilerin ve bürokratların.

Dolayısıyla, ister ‘adamımı yedirmem’ diyelim buna, ister ‘bizim çocuklar yolsuzluk yapmaz’ diyelim, adını ne koyarsanız koyun, bu bir süre sonra müfettişte de, savcıda da, hakimde de aynı kanyı oluşturur.

Bir de tabi şu günlerde pek rastlamıyoruz, nazar değmesin... dava konusu olmuş, yargı önüne gitmiş, bırakalım teftiş kurulunu, bir şekilde yargıya intikal etmiş konularda büyüklerimiz açıklamalar yapıyor; ‘tanırım, temizdir, kefilim’ diye. şimdi memleketin en büyük yerlerinde oturan insanların ‘kefilim, temizdir’ dediği adama hangi savcı, hangi müfettiş daha soruşturma yapacak? Bırakalım akademisyenin laf etmesini, o zaten haddine değil. Dolayısıyla bu işlerin de biraz aslında düzene girmesi gerekiyor. Değil mi? Biraz artık kendimizi sınırlayan, denetleyen, kontrol eden bir yapıya dönüşmemiz lazım.

şimdi bu olmadığı zaman en yetkili, etkili yerlerdeki insanlarda, teftiş kurullarında, savcılarda, hakimlerde bu kayıtsızlık oluşursa, hatta korku, ‘normal’ vatandaşın yolsuzlukla mücadeleye katkı vermesi için, sivil toplumun yolsuzlukla mücadeleye katkı vermesi için müşevvikler de azalmış oluyor. Yani, ‘bu işlere siz girmeyin, bu işlerden bir şey çıkmaz’ dan tutunuz—artık şeyi saymıyoruz, gayri-resmi, informel olarak kime ne tehdit yöneltildi ... onu bilmiyoruz—yolsuzlukla mücadele ihtimali zayıflıyor demektir. Dolayısıyla, sivil topluma da vatandaşa da (...) korktukları ve kayıtsız kaldıkları için eleştiryi daha az yöneltmeye çalışıyorum. Çünkü, memleketin savcısı, hakimi, müfettişi bu işlerden çekinirse, bu işlerin üzerine gitmekten çekinirse, normal vatandaşın, sivil toplum örgütünün, özellikle de medyanın -burayı da eklemem gerekiyor- medyanın başka alanlarda iş takibi ve çıkarlarının olduğu bir kümelenmeyi de göz önüne alırsanız ... yolsuzluğu kim anlatacak? kim dile getirecek? kim soruşturacak? kim takip edecek? Onu da, onun takdirini de Yüce Millete bırakmak lazım.

Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum. Selamlar, saygılar sunuyorum.